

UDK: 811.163.42:811.131.1
Pregledni rad
Primljeno: 10. siječnja 2011.

KULTUROLOŠKI DODIRI HRVATSKOG I TALIJANSKOG JEZIKA

mr. sc. Katica Balenović
Učiteljski fakultet u Rijeci
Odsjek za učiteljski studij u Gospiću
mr. sc. Edita Klobučar
Gimnazija Gospić

Sažetak: U radu se istražuje uporaba hrvatskog i talijanskog jezika u svakodnevnoj komunikaciji. Istraživanje je obavljeno među izvornim govornicima hrvatskog jezika i govornicima talijanske manjine na području grada Rijeke. Ispitivanje je obuhvatilo srednjoškolsku populaciju i odrasle govornike.

Ključne riječi: hrvatski jezik, talijanski jezik, dodiri, komunikacija.

Uvod

U vremenu globalizacijskih procesa potreba za što uspješnijom komunikacijom potaknula je čovjeka da ovlada osnovnim znanjima i vještinama nužnim za uključivanje u svjetske procese, u kojima je važno znati strani jezik. S obzirom na sve veću međusobnu ovisnost zemalja i naroda jednih o drugima, što dugoročno vodi prema jedinstvenom civilizacijskom i kulturnom modelu, postavlja se pitanje očuvanja kulturnog i jezičnog identiteta malih naroda i jezika kao i pitanja manjina, njihovog jezika i identiteta.

U studenome 1990. donesena je Pariška deklaracija za novu Europu u kojoj stoji da etnički, kulturni, jezični i vjerski identitet nacionalnih manjina treba zaštititi i da osobe koje pripadaju nacionalnim manjinama imaju pravo na izražavanje, očuvanje i razvitak vlastitog identiteta bez ikakve diskriminacije i u punoj ravnopravnosti pred zakonom. Utemeljenje Europske povelje za regionalne i manjinske jezike te Europski sporazum za zaštitu nacionalnih manjina neki su od instrumenata Vijeća Europe u njegovanju manjinskih jezika.

Države članice Vijeća Europe potpisnice Europske povelje za regionalne i manjinske jezike složile su se da je pravo uporabe regionalnog ili manjinskog jezika u privatnom i javnom životu neotuđivo pravo sukladno načelima utjelovljenim u Konvenciji o građanskim i političkim pravima UN te

da odgovara duhu Konvencije Vijeća Europe za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, naglašavajući vrijednost multikulturalizma¹ i višejezičnosti te smatrajući da zaštita i podrška regionalnim i manjinskim jezicima ne bi smjela ići na štetu službenih jezika te da zaštita i promicanje regionalnih ili manjinskih jezika u različitim krajevima i regijama Europe predstavlja važan doprinos izgradnji Europe na načelima demokracije i kulturne različitosti u okviru nacionalne suverenosti i teritorijalne cjelovitosti.

Cilj jezične politike Vijeća Europe jest promovirati višejezičnost gdje se ona definira kao "sposobnost uporabe više jezika u svrhu komunikacije i međukulturalne interakcije, gdje osoba kao društveni subjekt može koristiti nekoliko jezika na različitim razinama komunikacije s drugima i time spoznati različite kulturne vrijednosti" (Council of Europe, 2003:168.). Drugim riječima, europski bi građani trebali uz svoj materinski, naučiti barem još dva jezika, čime bi se postiglo bolje razumijevanje susjednih zemalja, veća mobilnost na području obrazovanja i rada te stvaranja osjećaja zajedničkog europskog identiteta. Međutim, javlja se također strah od nestajanja nacionalnih identiteta i jezika, gdje bi engleski jezik kao *europski lingua franca* poslužio kao sredstvo stvaranja novog zajedničkog identiteta i mehanizma koji dovodi do erozije regionalnih jezika. (Graddol, 2001.)

Potaknuti ovakvim promišljanjima proveli smo istraživanje o uporabi talijanskog jezika u svakodnevnoj komunikaciji među izvornim govornicima hrvatskog jezika i govornicima talijanske manjine na području grada Rijeke. S obzirom na povijesnu situaciju ovih prostora, može se reći da je Rijeka još i danas mjesto jezičnog kontakta (Nelde, 1983.) ovih dvaju jezika.

Hrvatsko-talijanski jezični dodiri

Hrvatsko-talijanske jezične dodire, kao uostalom i sve jezične dodire, razmatramo kao rezultat povijesnih i kulturnih dodira različitih naroda na određenom teritoriju, odnosno kao rezultat migracija, osvajačkih pohoda, trgovine, putovanja, kulturnih veza i sl. Povijesno gledajući, hrvatsko-talijanski jezični dodiri traju od samih početaka hrvatske povijesti na istočnoj obali Jadrana kada dolazi do hrvatsko-romanske simbioze u kojoj prevladava hrvatski etnički element s upotrebom romanskog jezika zbog političke i ekonomske moći izvornih govornika tog jezika. U to vrijeme hrvatski je bio jezik obitelji i prijateljstva (Sočanac, 2004.), za razliku od talijanskog koji je

---

¹ Lewes (2002.) multikulturalizam suprotstavlja pojmu liberalnog pluralizma. Smatra da je liberalni pluralizam forma lažnog sklada koji u biti različite kulturne identitete nastoji podvesti pod dominirajući, zapadnjački, odnosno pod najveću naciju na svijetu. Za razliku od njega, multikulturalizam vidi kao mogućnost oslobađanja individua i grupa imperativa ekstremno homogeniziranih kolektivnih identiteta, pružajući mogućnost većeg i liberalnijeg prihvaćanja kulturnih različitosti, kako unutar tako i izvan administrativnih granica država.

imao obilježja jezika autoriteta. Do afirmacije hrvatskog jezika dolazi tijekom 20. stoljeća, kada hrvatski jezik postaje službeni jezik zajednice na ovim prostorima gdje se u lokalnim govorima i dalje zadržava velik broj talijanskih posuđenica koje postaju znakom lokalnog identiteta te time i dalje zadržavaju dodire ovih dvaju jezika. Sočanac (2004.) problematiku jezičnih dodira dijeli na dvojezičnost na razini pojedinačnoga govornika, dvojezičnost na razini jezične zajednice i jezične dodire u užem smislu.

Postoje različita gledišta o stupnju poznavanja drugoga jezika da bi se pojedinac smatrao dvojezičnim. Ranija gledišta zastupala su mišljenje da se drugi jezik treba savršeno poznavati skoro kao materinski za razliku od današnjih shvaćanja gdje mnogi autori smatraju da se pojedinac smatra dvojezičnim ako može "proizvoditi potpune i smislene iskaze na drugom jeziku" (Oksaar, 1972.:482., citiran u Sočanac, 2004.). Prema Fishmanu (1966.) složeni bilingvalni govornik misli samo na jednom od svoja dva jezika, dok drugi tip bilingvalnoga govornika svoja dva jezika drži odvojenima. On misli na jeziku X kad proizvodi poruke na tom jeziku, a na jeziku Y kad govori tim jezikom.

Višejezična zajednica podrazumijeva korištenje dvaju ili više jezika u svakodnevnoj komunikaciji od strane većine njezinih članova. Nastajanje ovih zajednica uglavnom je vezano uz migracije stanovništva čiji uzroci mogu biti različiti (vojni, gospodarski, obrazovni, politički i sl.). Da bi se dvojezičnost na razini jezične zajednice održala, nužna je koegzistencija više skupina jednojezičnih govornika.

U novije vrijeme sve je više sociolingvističkih studija koje se bave problemima manjinskih jezika kojima prijeti nestajanje pod pritiskom asimilacije s dominantnim jezikom zajednice što podrazumijeva potpuno odbacivanje osnovnih kulturoloških vrijednosti manjinskih zajednica kao što su na primjer vjera, jezik i sl. Govornici manjinskih jezika mogu pružati otpor asimilaciji nastojeći zadržati vlastite kulturne vrijednosti što može dovesti do jezičnog konflikta. Prema Neldeu (2001.) svaki jezični kontakt uvjetuje jezični konflikt, a bilingvni se govornik smatra »mjestom jezičnog kontakta« (Weinreich, 1953.:1. citiran u Filipović, 1986.). Jezici dolaze u kontakt: a) kada se neka riječ ili fraza jezika *davaoca* L_D preuzima u sustav jezika *primaoca* L_P , tj. u procesu jezičnog posuđivanja; b) kada govornik jezika X, *materinski jezik* L_1 odluči naučiti jezik Y, *strani jezik* – L_2 , tj. u procesu usvajanja stranog jezika.² Kada je jezični kontakt sagledan kao "mjesto kontakta", tj. sagledava se društvo ili grupe koje čine neku zajednicu, tada govorimo o sociolingvističkom pojmu određivanja (Nelde, 1983.), tj. dva se jezika nalaze u kontaktu kada se koriste u istim zajednicama (npr. u Rijeci hrvatski i talijanski). Svaki pojedini član grupe ne mora znati govoriti oba jezika. Mjesto jezičnog kontakta je grupa u cjelini.

---

² Filipović, R. (1986.)

Značajna pojava jezičnih dodira u novije vrijeme je prebacivanje koda (*code switching*) koji se definira kao upotreba dvaju ili više jezika u istoj rečenici, odnosno tijekom iste komunikacijske situacije. Ovu pojavu uvjetuju različiti čimbenici kao što je društvena situacija u kojoj se govornik nalazi, socijalni kontekst sugovornika i sl. Kako će teći međusobni utjecaji dvaju jezika koji se govore na istom teritoriju prema Matasoviću (2005.) ovisi o broju bilingvalnih govornika na određenom teritoriju, zatim o postojanju razlika s obzirom na status jezika koji stupaju u dodir kao i o komunikacijskim situacijama u kojima se ti jezici upotrebljavaju.

Obrazovanje talijanske manjine u Rijeci

Na temelju članka 88. Ustava Republike Hrvatske 2002. godine donesena je odluka o proglašenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina. Članak 10. i 11. osigurava pripadnicima nacionalnih manjina pravo na slobodno služenje svojim jezikom kako privatno, tako i javno, pravo na odgoj i obrazovanje na svom jeziku u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama kao i u drugim školskim ustanovama s nastavom na jeziku i pismu kojim se služe te pripadnicima nacionalnih manjina, a radi provođenja odgoja i obrazovanja pripadnika nacionalnih manjina omogućava osnivanje predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola kao i visokih učilišta. Isto tako, omogućava provođenje procesa obrazovanja za manji broj učenika od onog koji je propisan za školske ustanove na hrvatskom jeziku i pismu. Nastavni plan i program odgoja i obrazovanja na jeziku i pismu nacionalne manjine uz opći dio obvezno sadrži dio koji je u vezi s posebnošću nacionalne manjine, ali isto tako obvezuje učenike koji se školuju na jeziku i pismu nacionalnih manjina da uče hrvatski jezik i latinično pismo.

Statut Grada Rijeke potvrđuje sva ova gore navedena prava pripadnika nacionalnih manjina i dodaje u članku 9. da *radi očuvanja razvoja, promicanja i iskazivanja svog nacionalnog i kulturnog identiteta, pripadnici nacionalnih manjina u Gradu Rijeci mogu osnivati udruge, zaklade i fondacije te ustanove za obavljanje djelatnosti javnog priopćavanja, kulturne, izdavačke (nakladničke), muzejske, arhivske, knjižnične i znanstvene djelatnosti* te da će Grad Rijeka sukladno svojim financijskim mogućnostima financirati djelovanje ovih institucija.

Na području grada Rijeke živi 1,91% Talijana prema popisu stanovništva Državnog zavoda za statistiku 2001. S obzirom na to da se popisi rade svakih 10 godina, sljedeće podatke o eventualnoj promjeni broja stanovnika talijanske manjine možemo očekivati 2011. Pripadnici Talijanske nacionalne zajednice Rijeke, koja predstavlja dio autohtonog stanovništva

grada i cijele regije, obrazuju se po *Modelu A*³ kao i srpska, mađarska i češka nacionalna manjina.

Talijani su uključeni u jednu predškolsku ustanovu, četiri osnovne škole i jednu srednju školu. Prema podacima Agencije za odgoj i obrazovanje u školskoj 2009./2010. godini, 818 djece, pripadnika talijanske manjine obuhvaćeno je odgojno-obrazovnim radom ovih ustanova. Dječji vrtić Rijeka jedna je ustanova (RO) koja se dijeli na 7 grupa, od kojih je jedna grupa jaslice. Broj djece polaznika dječjeg vrtića je 152. Četiri osnovne škole pohađa 500 učenika, a srednju školu, koja ima četiri usmjerenja: opća gimnazija, prirodoslovno-matematička gimnazija te smjer za hotelijersko-turističke i trgovačke djelatnosti, 166 učenika.

Smatra se da je glavni odgojno-obrazovni zadatak ustanova ovoga tipa očuvanje razvoja i proširivanje talijanskog jezika i kulture među lokalnim stanovništvom kao i razvoj multikulturalizma i suživota, što je prepoznatljivo obilježje grada Rijeke. Sve osnovne i Srednja talijanska škola u gradu usko međusobno surađuju, zatim s lokalnom Zajednicom Talijana kao i sa školskim ustanovama u Republici Italiji.

Ispitivanje pripadnika talijanske manjine o uporabi talijanskog jezika u svakodnevnoj komunikaciji

Anonimnim anketnim upitnikom slučajno odabranih pripadnika talijanske manjine izvršeno je pilot istraživanje o uporabi talijanskog jezika u svakodnevnoj komunikaciji. Istraživanje je obavljeno na uzorku od 15 ispitanika, učenika talijanske gimnazije u dobi 17-18 godina. Cilj je istraživanja bio utvrditi razloge pohađanja talijanske gimnazije kao i poznavanje i uporabu talijanskog jezika, kako u svakodnevnom životu, tako i u dvojezičnim situacijama. Od ukupno 15 ispitanika 10 je muškog, a 5 ženskog spola.

Na pitanje o poznavanju talijanskog jezika (slika 1) 73% ispitanika je odgovorilo da odlično govori talijanski jezik, a 27% ispitanika da govore dobro. Skoro identičnu sliku imamo i na drugom pitanju gdje se 66% ispitanika koristi talijanskim jezikom u svakodnevnim situacijama, dok se 34% ne koristi. Ipak, u dvojezičnom (hrvatsko-talijanskom) društvu 27% ispitanika govori samo talijanskim, a 73% hrvatskim jezikom.

Pitanje koje se odnosilo na razloge pohađanja talijanske gimnazije 20% ispitanika je prekrizilo, tj nije dalo odgovor, stoga je pretpostavka da su ga možda doživjeli kao provokaciju. Ostali ispitanici smatrali su da je to pomodarstvo, njih 20% ili očuvanje kulturnih i tradicionalnih vrijednosti jezika države čiji jezik uče (60%). Zanimljivo je da su odgovori oko cilja pohađanja talijanske gimnazije skoro podjednaki. Njih 46% smatra da pohađanje

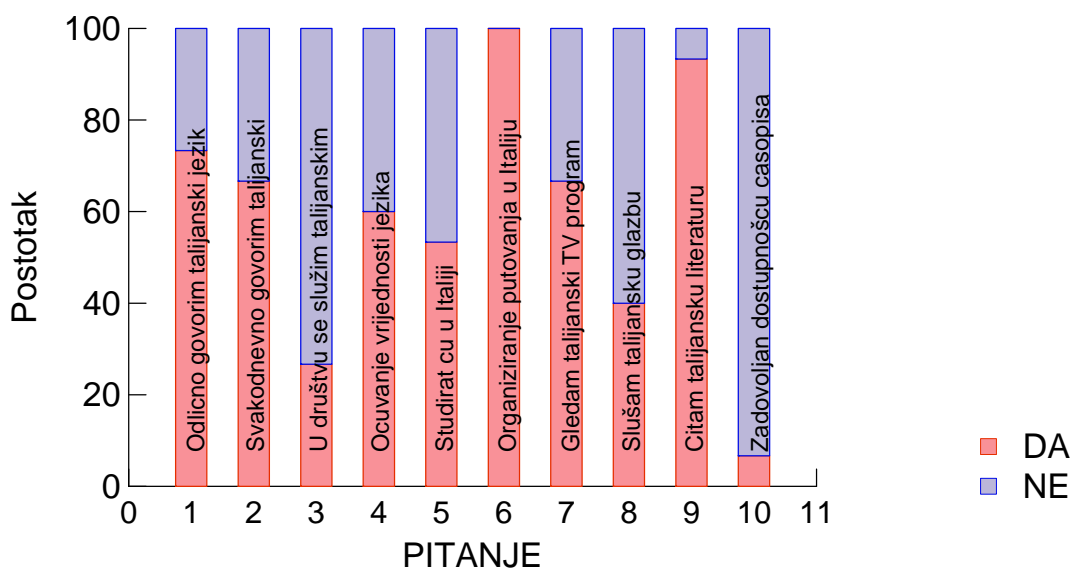
---

³ <http://public.mzos.hr/default.asp?ru=453&akcija=>

talijanske gimnazije nema cilj pripremu za odlazak na studij u Italiju, dok onih drugih 54% smatra da je to upravo cilj. Svi se slažu da je potrebno i pozitivno organizirati putovanja u Italiju radi upoznavanja kulture i stvaranja veza između tih dviju država. To je i jedan od razloga zbog kojega 66% ispitanika redovito gleda talijanski program, dok ga 34% ne prati. Suprotna je situacija sa slušanjem talijanske glazbe gdje 40% sluša istu, a 60% ne. Na talijanskom jeziku čitaju skoro svi – 94%, sve što ih zanima, a samo je 1 učenik (6%) odgovorio da je to obvezna školska literatura.

O vrsti i broju časopisa koji su im dostupni na ovom području samo je 1 zadovoljan (6%), a svi ostali su nezadovoljni.

Zanimljivo je spomenuti da poznavanje talijanskog jezika pripadnika talijanske manjine nije u potpunosti odlično. Ta nas činjenica može navesti na zaključak da se neki pripadnici talijanske manjine više služe hrvatskim nego talijanskim jezikom što bi bila vrlo zanimljiva tema za neko drugo istraživanje. U situacijama gdje imamo izvorne govornike i govornika talijanskog jezika, komunikacija se odvija na hrvatskom jeziku. Pretpostavka da je cilj pohađanja talijanske gimnazije upis na neki od talijanskih fakulteta pokazala se djelomično točnom. Skoro polovina ispitanika smatra da se mogu kvalitetno obrazovati i na fakultetima kod nas. Podatci koje smo dobili iz odgovora na pitanja o redovitom gledanju talijanskog TV programa, o slušanju talijanske glazbe i čitanju talijanskih časopisa jasno nam ukazuju na to da se ta dobna populacija ne razlikuje u tim navikama od ostatka populacije te dobi.

Slika 1. Uporaba talijanskog jezika pripadnika talijanske manjine

Ispitivanje govornika hrvatskog jezika o poznavanju i uporabi talijanskog jezika

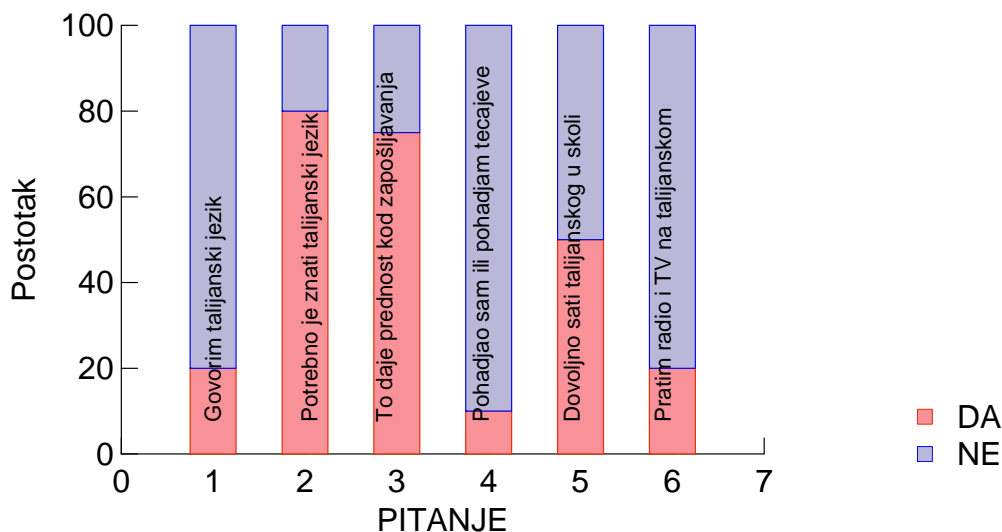
Anonimnim anketnim upitnikom izvršeno je pilot istraživanje izvornih govornika hrvatskog jezika o poznavanju i uporabi talijanskog jezika na području grada Rijeke. Cilj istraživanja bio je utvrditi poznavanje i uporabu talijanskog jezika u svakodnevnoj komunikaciji. Istraživanje je obavljeno na slučajno odabranom uzorku od 20 ispitanika u dobi 18-51 godine, gdje je većina ispitanika mlađe životne dobi (70%) i srednje stručne spreme.

Na pitanje govore li talijanski jezik (slika 2) samo je 20% ispitanika odgovorilo pozitivno. Situacije u kojima govore talijanski jezik uglavnom su posjete Italiji ili ponekad na fakultetu s prijateljima. Zanimljivo je istaknuti da je 70% ispitanika svjesno da je potrebno poznavati talijanski jezik, odnosno 30% izjasnilo se suprotno. Većina ispitanika (75%) smatra da poznavanje talijanskog jezika daje prednost pri zapošljavanju. Bez obzira na svjesnost o potrebi poznavanja talijanskog jezika, samo 10% ispitanika pohađa tečaj, iako većina ne govori talijanski jezik. S brojem sati talijanskoga jezika u obveznom školovanju zadovoljna je polovica ispitanika. Redovito prati TV i radio program na talijanskom jeziku 20% ispitanika. Pretpostavka je da su to oni ispitanici koji su se izjasnili da govore talijanski jezik. Na pitanje imaju li za prijatelje govornike talijanskoga jezika, 50% odgovorilo je pozitivno, a jezik kojim se služe u međusobnoj komunikaciji jest hrvatski. Samo 5% ispitanika čita talijanske novine.

Možemo zaključiti da bez obzira na blizinu Italije i povijesnih okolnosti te znatnog broja pripadnika talijanske manjine, mali je broj govornika hrvatskoga jezika koji govore talijanski jezik, ali je većina svjesna potrebe poznavanja tog jezika. Međutim, izrazita je pasivnost u učenju talijanskog jezika jer jedva 10% ispitanika pohađa tečaj talijanskoga jezika. Pretpostavka je da se zbog razvoja znanosti i tehnologije nameće potreba poznavanja engleskog jezika u svim životnim područjima što može utjecati na potrebu učenja drugih stranih jezika (u ovom slučaju talijanskog). Ovdje možemo dati primjer naše zemlje gdje je izvršeno preliminarno istraživanje potreba odraslih za učenjem stranih jezika.⁴ Istraživanje je pokazalo da je engleski jezik najvažniji i najpotrebniji strani jezik te mu se, u osobnom i profesionalnom životu, daje prednost u odnosu na druge strane jezike.

---

⁴ Istraživanje je provedeno u okviru projekta Ministarstva znanosti i tehnologije pod nazivom "Engleski jezik u Hrvatskoj" pod vodstvom Jelene Mihaljević Djigunović i to u razdoblju zima/proljeće 2003. godine.

Slika 2. Poznavanje talijanskog jezika izvornih govornika hrvatskog jezika

Zaključak

U suvremenom svijetu globalizacijskih procesa koji su obuhvatili sva područja čovjekova života važno je očuvanje lokalnih kultura, identiteti malih naroda i jezika što podrazumijeva uključivanje lokalnih struktura u globalne (Robertson, 1995. u Beck, 2003.) da bi se pojedincima omogućilo zadržati svoj identitet i posebnost. Kako bi se to postiglo, potrebno je jačanje svijesti o identitetu i svijesti o jeziku govornika na što mogu utjecati tvorci jezične politike kao i jezikoslovci. Jezici su možda ono najživotnije u ljudskim kulturama i braniti jezike i njihovu različitost više je od obrane same kulture. To je obrana naših života. (Hagège, 2005.)

Literatura:

1. Beck, U. (2003.); *Što je globalizacija?* Zagreb: Vizura.
2. Cindrić, I. i S. Narančić-Kovač. (2005.); *English and Other Foreign Languages in Croatia – A Needs Analysis*. Strani jezici. 34. Zagreb: Školska knjiga. (str. 189.-20.3)
3. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. (2003.); Cambridge: Cambridge University Press.
4. Filipović, R. (1986.); *Teorija jezika u kontaktu*. Zagreb: Školska knjiga.
5. Fishman, J. (1966.); *The Implications of Bilingualism for Language Teaching and Language Learning u A. Valdman, Trends in Language Teaching*. New York: Mc Graw Hill (str. 121.-132.)

6. Graddol, D. (2001.); *The Future of English as a European Language*. The European English Messenger, vol. X, str. 47.-56.
7. Hagège, C. (2005.); *Zaustaviti izumiranje jezika*. Zagreb: Disput.
8. Lewes, L. (2002.); *Postmodern Spaces: Local and Global Identities*, Cultural Studies (The Basics). London: Sage Publications.
9. Nelde, P.H. (2001.); *Plurilingua XXII- Minorities and Language Policy*. Asgerd:St. Augustin.
10. Matasović, R. (2005.); *Jezična raznolikost svijeta*. Zagreb: Algoritam.
11. Sočanac, L. (2004.); *Hrvatsko-talijanski jezični dodiri*. Zagreb: Globus.
12. Europska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima.
13. Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina.
14. Zakon o odgoju i obrazovanju
15. Statut Grada Rijeke
16. <http://public.mzos.hr/default.asp?ru=453&akcija>

CULTURAL CONTACTS BETWEEN CROATIAN AND ITALIAN LANGUAGE

Summary: The paper examines the usage of Croatian and Italian language in everyday communication. The study has been carried out among the native speakers of Croatian language and the native speakers of the Italian minority in the town of Rijeka. The secondary school students and the adults were examined in this study.

Key words: Croatian language, Italian language, contacts, communication

KULTUROLOGISCHE KONTAKTE DER KROATISCHEN UND DER ITALIENISCHEN SPRACHE

Zusammenfassung: Im Beitrag wird der Gebrauch der kroatischen und der italienischen Sprache in der Alltagskommunikation untersucht. Die Untersuchung wurde im Bereich der Stadt Rijeka an kroatischen Muttersprachlern und italienischen Minderheitensprachlern durchgeführt. Die Schüler der Sekundarstufe und Erwachsene wurden untersucht.

Schlüsselwörter: kroatische Sprache, italienische Sprache, Kontakte, Kommunikation.